

JAN GLASTRA VAN LOON

Tussen droom en daad

D'66 is weer eens in moeilijk vaarwater terecht gekomen. De vraag is, waar dat aan ligt. Ik denk, in alle ernst, aan twee dingen: aan D'66 en aan het vaarwater.

D'66 wil de regenteske, de burgers onmondig houdende en politieke verantwoordelijkheden versluierende elementen in ons politieke bestel opheffen. Het wil dat partijen vóór verkiezingen op zo'n manier hun standpunten kenbaar maken, dat de kiezers ook echt kunnen kiezen en niet alleen een halfslachtig mandaat afgeven. D'66 wil dat het beleid wordt gericht op de vorming van een maatschappij waarin de vergroting ieders persoonlijke ontwikkelingsmogelijkheden voorrang heeft boven het verder verhogen van onze materiële welvaart.

Kortom, D'66 wil fundamentele politieke, staatkundige en maatschappelijke hervormingen. Dit maakt dat andere hervormingsgezinde partijen (en onder hen in het bijzonder de PVDa) haar natuurlijke bondgenoten zijn. D'66 moet haar doelstellingen echter ook trachten te verwezenlijken in een politiek bestel dat doorspekt is met regenteske, de burgers onmondig houdende en politieke verantwoordelijkheden versluierende elementen; in een politiek krachtenveld waarin vaagheid vóór verkiezingen tactisch meer voordelen biedt dan duidelijkheid;

en in een maatschappij waarin verhoging van van de produktiviteit en de consumptie van verhandelbare goederen niet alleen voorrang heeft boven, maar ook haar eisen stelt aan, ieders persoonlijke ontwikkeling.

Deze situatie is allerminst alleen die van D'66. Het is integendeel die van alle hervormingsgezinde partijen. Zij is een van de oorzaken die maken dat 'links' van nature sterker verdeeld is dan 'rechts' en zij vormt de basis op grond waarvan de radicalen, ongeduldigen en rechtlijnigen van 'links' de revolutie als enig mogelijke uitweg zien. Iets van dat laatste was ook terug te vinden in de de 'explosietheorie' van Hans van Mierlo. Hoe dit zij, alle hervormingsgezinde partijen zijn belast met het telkens vinden van oplossingen voor de spanningen en tegenspraken tussen de maatschappij die men wil realiseren en de normen en waarden die dat oplegt enerzijds, de bestaande maatschappij waarin men moet werken met haar heersende waarden en normen en haar instellingen anderzijds.

Op dit moment worden die spanningen door twee omstandigheden vergroot. Ten eerste door het feit dat er op het ogenblik geen sprake is van een verdere vergroting van onze materiële welvaart, maar veel eerder van een bedreiging van de bestaande met als effect een stijgende werkeloosheid die niet alleen de materiële welvaart, maar ook de ontplooiingsmogelijkheden van velen aantast. In de tweede plaats, doordat onze belangrijkste natuurlijke bondgenoot, de PVDa, in deze situatie door de eerder beschreven

spanningen innerlijk wordt verscheurd. Op deze extra gecompliceerde situatie moeten wij vóór de komende Tweede Kamer-verkiezingen een adequaat antwoord geven.

Zie daar de belangrijkste kenmerken van de situatie waarin D'66 zich nu bevindt. Al het overige is van bijkomstige betekenis. D'66 heeft die situatie niet gemaakt, zij hoort er als hervormingsgezinde partij wel in thuis. Er zijn ruw gezegd vier manieren waarop zij de moeilijkheden die in deze situatie besloten liggen voor zichzelf kan vergroten—vier valkuilen die wij moeten vermijden. De eerste valkuil is dat wij ons meer laten leiden door bijkomstigheden (kritiek vanuit andere partijen, het optreden van bepaalde persoonlijkheden, beeldvorming in de media e.d.) dan door de hoofdzaken. De tweede, dat wij het natuurlijke bondgenootschap met de PVDa opvatten als een soort stilzwijgend, half moreel, half politiek verbond dat dwingt tot volgzzaamheid. De derde valkuil die wagenwijd voor ons openstaat is dat wij de PVDa vanwege haar innerlijke verdeeldheid in haar geheel afzweren en van de weeromstuit het eigen politieke heil zoeken bij andere, minder of in het geheel niet hervormingsgezinde partijen. De vierde, niet minder wijd openstaande valkuil is dat wij onszelf door innerlijke verdeeldheid (bijv. over het schijn-alternatief tussen de tweede en de derde mogelijkheid) de grond inboren.

Wat ons in de huidige situatie te doen staat, vloeit zakelijk voort uit onze taak en verantwoordelijkheid als een zelfstandige hervormings-

gezinde partij met een eigen samenhangend programma en een eigen beleidslijn ten opzichte van de uitzonderlijk ernstige economische en maatschappelijke problemen van dit moment. Wij willen regeringsverantwoordelijkheid in een coalitie met een zo breed mogelijk politiek en maatschappelijk draagvlak dat een realistisch en sociaal rechtvaardig beleid voert tot sanering van onze economie en hervorming van onze maatschappij. Dit betekent, dat onze voorkeur uitgaat naar een regeringscoalitie met hetzij CDA en PVDA, hetzij PVDA en VVD, maar dat onze bereidheid om in een op één van deze twee manieren samengestelde regering zitting te nemen afhankelijk is van de vraag, of die partijen in voldoende mate bereid en in staat zijn mee te werken en uitvoering te geven aan een beleid dat:

1. de stijging van de tekoren op de overheidsbegroting ombuigt;
2. de sociale minima ontziet;
3. ons stelsel van sociale zekerheden op een zodanige manier hervormt dat zijn financiering ook in een teruglopende economie structureel is gewaarborgd en sociale rechtvaardigheid wordt gehandhaafd;
4. de vernieuwing van de industriële sector bevordert (m.n. door lastenverlichting en door gerichte maatregelen, met name ter ondersteuning van midden- en kleinbedrijf);
5. gericht is op een billijkere verdeling van de werkgelegenheid (m.n. door uitbreiding van deeltijdarbeid);
6. de emancipatie van mannen en vrouwen in onze maatschappij, waar nodig ook met positief dis-

criminerende maatregelen, bevordert;

7. met kracht de vermindering van de nucleaire bewapening en compenserende versterking van de conventionele bewapening in het kader van de NAVO nastreeft en zich tot het uiterste inzet voor een ombuiging van de bewapeningswedloop tussen oost en west.

Dit zijn, meen ik, de belangrijkste elementen van het meersporige, innerlijk samenhangende, zowel de gezondmaking van onze economie als een rechtvaardigere maatschappij bevorderende beleid waarvoor d'66 kan tekenen. Zou één van de daarvoor in aanmerking komende partijen in een van de genoemde coalities niet bereid of in staat zijn datzelfde te doen, dan zal voor d'66 in de eerste plaats de oppositierol zijn weggelegd. Gezien de ernst van de economische crisis zal dan niettemin zorgvuldig moeten worden onderzocht en afgewogen, of het door ons noodzakelijk geachte beleid niet beter kan worden gediend door deelname aan een anders samengesteld kabinet (waarbij ook een minderheids- en een zakenkabinet niet zijn uit te sluiten) dan door plaats te nemen in de oppositiebanken.

Een standpuntbepaling als deze roept natuurlijk onmiddellijk kritische vragen op. De meest voor de hand liggende reactie is: 'Ah, d'66 opent de deur voor een kabinet van CDA, VVD en d'66. Het zwenkt (dus) naar rechts!' Ik wil daar meteen op ingaan, omdat ik goede redenen heb om aan te nemen dat die reactie ook binnen onze partij te horen zal zijn.

Ik acht die reactie om de volgende redenen onjuist. Daarbij moeten m.i. drie dingen voorop worden gesteld. Ten eerste, dat de economische crisis inderdaad zo uitzonderlijk ernstig is dat uitzonderlijke zorgvuldigheid bij het bepalen van een standpunt vereist is. Ten tweede dat de ongelukkige crisis binnen de PVDA door een miskenning van de ernst van de economische situatie door een deel van haar leden is veroorzaakt en dat diezelfde groep binnen de PVDA de vorming van een door ons primair gewenst kabinet in de weg kan staan. Onder deze omstandigheden zou een weigering bij voorbaat onzerzijds om hoe dan ook zonder de PVDA regeringsverantwoordelijkheid te aanvaarden juist die groep veel macht in handen geven. Het zou bovendien onze eigen onderhandelingspositie in de kabinetsformatie en de daarin door ons te vervullen bemiddelingsrol verzwakken. (Het zal ook niet de eerste keer zijn, dat d'66 de taak heeft de positie van de realisten binnen de PVDA te versterken. Bij het totstandkomen van 'Keerpunt' vervulde het diezelfde rol, zij het in onderhandelingen die niet openbaar zijn gemaakt. Die weg is echter door de afwijzing van een progressieve volkspartij door de PVDA afgesneden).

Ik meen dat in mijn eerder gegeven standpuntbepaling het voorwaardelijk stellen van onze voorkeurscoalities en het als laatste mogelijkheid naast die van een oppositierol onder dezelfde voorwaarden in overweging willen nemen van deelname aan een anders samengesteld kabinet, afzonderlijk en in combi-

natie met elkaar, zakelijk recht doen aan de situatie waarin wij ons bevinden en aan wat wij daarin willen bereiken. Wie dit ontkent, ontkent in mijn ogen de zelfstandigheid ten opzichte van alle andere partijen van waaruit wij ons standpunt moeten bepalen. Het zou goed zijn onzerzijds te bevorderen dat aan de

(eerste) informateur/formateur een termijn wordt gesteld.

Tot slot nog een hartekreet. Ik hoop, dat degenen die na het besluit van ons congres de minderheid zullen vormen, hoe dat besluit ook uitvalt, hun democraat zijn ook in die zin het volle pond zullen geven, dat zij zich ten behoeve van de

lange baan voor de korte baan waakzaam maar ook loyaal achter dat besluit zullen scharen. Pas als dat is gebeurd, zullen we zelfstandig bestaansrecht echt waar hebben gemaakt. Want tussen droom en daad wijst de redelijkheid een weg.

1 juli 1982